

Ekebyhovs och Jungfrusundsåsens framtid

Ett av kommunens viktigaste områden för rekreation ligger på östra Ekerö. Runt omkring området pågår utvecklingen av Ekerö tätort för fullt. Tätortsutvecklingen och inflyttningen till östra Ekerö kommer att öka behovet av tätortsnära rekreation och fritidsaktiviteter. Det kommer i sin tur öka besöksstrycket på Ekebyhov och Jungfrusundsåsen, samt höja kraven på upplevelsevärden.

I dagsläget utvecklas området mer eller mindre fritt i enlighet med de intressen som finns i området. Det finns därför behov av att Ekerö kommun bildar en samsyn kring det sätt som området ska utvecklas för att inte enbart gynna de intressen som finns i området, utan även andra allmänna intressen. Det här dokumentet är framtaget för att fungera som ett underlag till en politisk diskussion kring hur området bör utvecklas.

För att underlätta för en politisk diskussion har området delats in i tre delområden: Ekebyhovs slott, Ekebyhovsdalen respektive Jungfrusundsåsen. Delområdet Ekebyhovs slott omfattar Ekebyhovs slott med byggnader, park och trädgård, samt bokskog och arboretum, se figur 1. Ekebyhovsdalen omfattar dalen från Ekerövägen i väster och till Mälaren i öster, inklusive allén längs med Björkuddsvägen. Jungfrusundsåsen omfattar skogs- och friluftsområdet, samt skidbackeanläggningen.

Figur 1: Området har delats in i tre delområden för att underlätta för en politisk diskussion: Ekebyhovs slott, Ekebyhovsdalen och Jungfrusundsåsen.

Rekommendationerna i det här dokumentet baseras på tidigare framtaget underlag (se referenser i slutet på dokumentet), samt på en SWOT-analys som genomfördes under hösten år 2013, se bilagd analys i bilaga 1. SWOT är en akronym byggd på de engelska orden *strengths*, *weaknesses*, *opportunities* och *threats* och är ett verktyg för att ta fram en strategi och ger användbar information som ett steg i utformningen av en strategi. Genom analysen identifieras styrkor, svagheter, möjligheter och risker hos en verksamhet, en plan eller ett projekt.

SWOT-analysen genomfördes för respektive delområde: Ekebyhovs slott, Ekebyhovsdalen och Jungfrusundsåsen. Vad gäller Ekebyhovsdalen och Jungfrusundsåsen genomfördes SWOT-analysen på två scenarier för respektive delområde. De två scenarierna för Ekebyhovsdalen var att bevara dalen öppen genom att utveckla kultur- och naturvärden, eller att behålla dalen öppen genom att anlägga sportfält och utveckla hästverksamheten. De två scenarierna för Jungfrusundsåsen var att bevara och utveckla tätortsnära natur- och kulturvärden genom att inrätta ett naturreservat, eller att enbart fokusera på att utveckla verksamheten i anslutning till skidverksamheten.

Nedanstående bedömningar är ett resultat av SWOT-analysen, och som ovan nämnts även ett resultat av tidigare framtaget material. Den övergripande slutsatsen efter genomförd SWOT-analys är att balans mellan verksamheter och intressen i Ekebyhovsdalen och överlag bör vidmakthållas (kultur, natur, idrott, rekreation och verksamheter), samt att lugnet som karakteriserar området bör upprätthållas vid satsning på upplevelsevärden.

Dokumentet har utarbetats av en arbetsgrupp med följande tjänstemän i Ekerö kommun: Lars Hortlund (kommundirektör), Elisabet Lunde (nämndansvarig kultur och fritid), Johan Hagland (miljö- och stadsbyggnadschef), Jonas Orring (teknik och exploateringschef) samt Maria Cassel (miljöstrateg). Arbetsgruppen har sammanträtt under ett flertal gånger under år 2013 och 2014.

Ekebyhovs slotts framtid

Ekebyhovs slott anlades under 1600-talet och är idag en av Ekerö kommuns viktigaste bebyggelsemiljöer. Slottsområdets byggnader med omgivande trädgård och park bildar en bebyggelsemiljö med höga kulturvärden. Ekebyhovs slott och citadellet är förklarat byggnadsminne enligt kulturmiljölagen (1988:950). Enligt skyddsföreskrifterna ska byggnaderna underhållas löpande och skyddsområdet hållas i vårdat skick. Det är Ekerö kommun som äger och förvaltar Ekebyhovs slott sedan 1980-talet.

Ekebyhovs slott med trädgård och park fungerar som strövområde, mötesplats och kulturcentrum i kommunen. Kommunen disponerar slottet under vardagar för restaurang- och konferensverksamhet. Under helgerna ansvarar Ekebyhovs slotts intresseförening för egen programverksamhet och café. Föreningen är en paraplyorganisation för ett sextiotal ideella föreningar i kommunen. Även traditionellt firande under större helger och andra kulturevenemang anordnas på Ekebyhovs slott.

Enligt tidigare utarbetad kulturmiljöanalys ska Ekebyhovs slott med omgivande byggnader, park och trädgård bevaras och vårdas med stor omsorg (Sundström 2008). Karaktärs-dragen i området ska samtidigt värnas. Underhåll ska bedrivas genom en kulturhistoriskt inriktad vård så att områdets kulturhistoriska värde bibehålls och framhävs. Enligt kulturmiljöanalysen är tidigare underhåll utfört på ett sätt som inte är anpassat till dess kulturhistoriska eller miljömässiga värde och bör vid framtida underhåll återställas (Sundström 2008).

Frageställningar och vår bedömning

- 1) Kan nedanstående bedömning accepteras vad gäller att en vårdplan för byggnaderna i Ekebyhov ska tas fram?

Ekebyhavs slott och omgivande byggnader är idag i behov av upprustning. Bedömningen är att en vårdplan för Ekebyhavs slott och omgivande byggnader ska upprättas, vilket är i linje med skyddsföreskrifterna för byggnadsminnet. Syftet med vårdplanen bör vara att underhålla byggnaderna enligt skyddsföreskrifterna för byggnadsminnet, samt skapa en allmänt tillgänglig miljö med höga upplevelsevärden. Bedömningen är att fastighetskontoret sannolikt behöver förstärkas för att möta kraven i en framtida vårdplan. Bedömningen är att tekniska nämnden bör få i uppdrag upprätta en vårdplan. Vårdplanen ska samrådas med kultur- och fritidsnämnden. Arbetet bör ledas av fastighetskontoret och ske i nära samarbete med nämndkontoret kultur och fritid.

- 2) Kan nedanstående bedömning accepteras vad gäller de verksamheter som kan tillåtas att bedrivs i kommunens byggnader i Ekebyhov?

Bedömningen är att verksamheterna i byggnaderna så långt som möjligt bör vara öppna för allmänheten, samt att verksamheterna bör ha en tydlig koppling till Ekebyhavs kulturhistoriska miljö. Det kan vara verksamheter med koppling till växter, byggnadsvård och konst. De verksamheter som tillåts ska vara småskaliga och av olika karaktär. Verksamheter ska bidra till områdets karaktär och lugna atmosfär. Vilka typer av verksamheter som kan tillåtas i respektive byggnad fastställs när vårdplanen upprättas.

- 3) Hur ska kommunen säkerställa en professionell förvaltning av park och trädgård?

Ekebyhavs slotts trädgård och park med klonarkiv har höga trädgårds- och parkhistoriska värden och är en viktig del av helhetsupplevelsen av bebyggelsemiljön kring Ekebyhavs slott. Vår bedömning är att det ska finnas möjlighet för rekreation, vila, kontemplation, avskildhet och tid för tanke i parken. Parkgruppen, som svarar för skötsel av Ekebyhavs slotts trädgård och park, kommer inte kunna göra detta i ett längre perspektiv. För att kunna bedriva en professionell skötsel av en unik trädgård är bedömningen att kommunens drift och vård behöver förstärkas resursmässigt. På uppdrag av tekniska nämnden ansvarar teknik- och exploateringskontoret för utemiljön kring slottet. Om skötselplan för utemiljön upprättas ska denna samrådas med kultur- och fritidsnämnden.

Jungfrusundsåsens framtid

Jungfrusundsåsens friluftsområde har stor betydelse för friluftsliv och idrottsverksamheter i Ekerö kommun. Höga upplevelsevärden, variationsrikedom, etablerade stigar och motionsspår, samt det tätortsnära läget bidrar till områdets attraktivitet. Det tätortsnära läget ger en naturlig förutsättning för naturkontakt utan att Ekeröborna måste ta sig ifrån tätorten. Länsstyrelsen i Stockholms län har på regeringens uppdrag tagit fram ett handlingsprogram för varaktigt skydd av de mest värdefulla tätortsnära naturområdena. Jungfrusundsåsen var ett av totalt fyra områden som pekades ut som värdefulla tätortsnära naturområden inom Ekerö kommun.

Jungfrusundsåsen används flitigt för både friluftsaktiviteter och idrottsaktiviteter. Flera av Ekerö kommuns natur- och idrottsföreningar bedriver verksamhet i anslutning till eller inom området. Aktiviteter pågår året runt genom vandring, löpning, ridning och bär- och svamplockning, samt genom längdskidåkning och utförsåkning.

Frågeställningar och vår bedömning

1) Ska ett naturreservat bildas för Jungfrusundsåsen?

Bedömningen är att Jungfrusundsåsen, med hänsyn till kommuninvånarnas behov, samt områdets beskaffenhet och läge, bör avsättas till friluftsliv och rekreation i kommunen genom att bilda ett naturreservat. En naturreservatsbildning för Jungfrusundsåsen bedöms ur allmän synpunkt vara en långsiktig god hushållning av markområden i Ekerö kommun. Bedömningen är att kommunstyrelsen bör få i uppdrag att bilda naturreservat för Jungfrusundsåsen. Arbetet bör ske i samråd med övriga nämnder. Stadsarkitektkontoret bereder ärendet.

Att bilda ett *kommunalt* naturreservat innebär att naturreservatet beslutas av kommunfullmäktige efter samråd med länsstyrelsen. Fördelen med att bilda ett kommunalt naturreservat är att kommunen själva bestämmer hur området får nyttjas, vilket ska vara i linje med syftet med naturreservatet.

Syftet med Jungfrusundsåsens naturreservat bör vara att säkerställa ett sammanhängande område för friluftsliv och viss anläggningsbunden rekreation i Ekerö kommun. Syftet bör även vara att vårda biologisk mångfald och värdefulla naturmiljöer så att gynnsamt tillstånd upprätthålls. På så sätt kan frilufts- och rekreationsområdet utvecklas och upplevelsevärdena öka. Det medför att kommunen kan tillåta att området utvecklas för att gynna friluftslivet. Fler anläggningar som kan gynna friluftsliv och rekreation, till exempel parkeringar, kan tillåtas att tillkomma i området.

2) Hur ska naturreservatet finansieras?

Hur köpeskilling alternativt intrångsersättning till markägare ska lösas bör fastslås. Kommunen kan erhålla markåtkomstbidrag från Naturvårdsverket upp till 50 % av totalbeloppet.

3) Hur ska naturreservatet förvaltas av kommunen?

Bedömningen är att frågor som berör förvaltningen av naturreservatet ska hanteras under reservatsbildningen.

4) Kan ett första utkast till gränser för naturreservatet accepteras?

Den samlade bedömningen för förslag till gränser för Jungfrusundsåsens naturreservat presenteras i bilaga 2.

Ekebyhovsdalens framtid

Den öppna dalen mellan Jungfrusundsåsen och Ekebyhovs slott, Ekebyhovsdalen, är ett värdefullt karaktärsdrag för östra Ekerö. Östra Ekerö har sedan 1600-talet karaktäriserats av herrgårdsmiljön kring Ekebyhovs slott med byggnader, trädgård, park, trädallé och det öppna odlingslandskapet. Herrgårdslandskap skiljer sig från övrig jordbruksbygd genom att omfatta större sammanhängande ägor med park, alléer och monument. Områdets storskalighet och tidigare betydelse som maktcentrum kan fortfarande upplevas.

Bönder och torpare har brukat marken i Ekebyhovsdalen sedan 1600-talet. Dalen har använts till att hålla djur eller till att odla frukt och grönsaker för avsalu i Stockholm. Fruktodlingen utvecklades och under 1900-talets första hälft bedrevs en handelsträdgård och plantskola med inriktning på fruktträd, se figur 2. Antalet fruktträd i plantskolan uppgick till över 60 000 plantor, men man odlade också grönsaker i växthus. Till verksamheten användes också parkens inplanterade träd för snittgrönt och Ekebyhov blev en av landets största producenter för varan. Den gamla handelsträdgården och plantskoleverksamheten vid Ekebyhov är svår att utläsa på östra Ekerö idag.

Dalgången hålls fortfarande öppen genom att en lantbrukare arrenderar jordbruksmarken. Området används även som strövområde och i väster finns idrottsanläggningar. Ekerö kommun hyr ut ett stall till Ekerö Ridskola som driver en ridskoleverksamhet i området.

Figur 2: Flygfoto över Ekebyhovs slott och området strax söder om slottet. Bilden är tagen från Ahrenbergs flyg 1936. Källa: Stockholms läns museum.

Frageställningar och vår bedömning

- 1) Ska allén återupprättas och miljön återställas vid vattnet?

Bedömningen är att allén längs med Björkuddsvägen som löper genom Ekebyhovsdalen är en värdefull del av den kulturhistoriska miljön och en betydelsefull karaktär som bör bevaras. Bedömningen är att allén bör återupprättas ned till vattnet samt att den förfallna miljön vid vattnet återställs. Teknik- och exploateringskontoret ansvarar på uppdrag av tekniska nämnden för att återupprätta allén och återställa den förfallna miljön vid vattnet. Arbetet ska ske i samarbete med berörda kontor.

- 2) Hur ska redan existerande verksamheter tillåtas att utvecklas i dalen?

Bedömningen är att lugnet i dalen är ett viktigt karaktärsdrag och att balans mellan idrotts-, rid-, och jordbruksverksamhet därför bör vidmakthållas. Bedömningen är att ytterligare idrottsanläggningar (utöver redan planerade) ska ha anknytning till redan pågående verksamhet och bidra till att hålla dalen öppen. Tillskott av anläggningar ska tillåtas med restriktion och följa övriga riktlinjer i detta dokument. Hästverksamheten kan finnas kvar i nuvarande omfattning, men vid behov tillåtas att utvecklas så att kvaliteten på verksamheten kan säkerställas. Skidverksamheten ska främst tillåtas att utvecklas om det krävs för att säkerställa dess kvalitet.

Om nya byggnader uppförs, eller vid upprustning av äldre byggnader, bör utformningen överensstämma med omgivande herrgårdsmiljö och de rekommendationer som finns i kulturmiljöanalysen för Ekebyhovs slottsområde (Sundström 2008).

Planer finns för utveckling av parkeringsmöjligheter vid Ekebyhovs slott. Det finns även behov att utreda hur trafiken kan organiseras i området så lugnet i området vidmakthålls och den kulturhistoriska miljön skyddas. Bedömningen är att det bör tas fram en trafikutredning för hur trafiken ska organiseras i området.

3) Kan föreslagna utvecklingsområden i Ekebyhovsdalen accepteras?

Det finns två möjliga utvecklingsområden inom Ekebyhovsdalen, se orangemarkeringar i figur 2. Det första utvecklingsområdet omfattar ett område kring Ekebyhovs slott. Det andra utvecklingsområdet omfattar verksamheterna kring Ekebyhovsbacken.

Figur 2: Två utpekade utvecklingsområden inom Ekebyhovsdalen. Vad utvecklingsområdena omfattar behandlas under avsnittet Ekebyhovsdalens framtid.

Bedömningen är att Ekebyhov, som tidigare varit en stor producent av fruktträd, återigen kan utgöra en källa av trädgårdskunskap på Mälarsöarna. Frukt- och grönsaksodling och plantskoleverksamheten är en större del av Ekerös historia och bedöms som en viktig del av Ekerö kommuns identitet. Under senare tid har Rosenhills trädgård och café, samt Äppelfabriken blivit populära besöksmål i kommunen, en potential som i viss mån bedöms kunna vidareutvecklas.

Någon form av mindre verksamhet för försäljning av traditionella växter med lokal anknytning kan därför medges i området. Det kan tillåtas att tillkomma enstaka komplementbyggnader inom detta utvecklingsområde. Så långt som möjligt bör eventuell tillkommande verksamhet vara öppen för allmänheten och vid uppförande av nya byggnader ska rekommendationerna i kulturmiljöanalysen följas (Sundström 2008).

Bedömningen är att verksamheter i omedelbar anslutning till skidbacken kan tillåtas att utvecklas. Verksamheterna ska vara kopplade till friluftsliv och rekreation, såsom skidverksamhet, alternativt utgöras av en temapark. Skidverksamheten ska främst tillåtas att utvecklas om det krävs för att säkerställa dess kvalitet. Liksom för övrig utveckling inom Ekebyhov gäller att tillkommande verksamhet eller byggnader så långt som möjligt bör vara öppna för allmänheten och ta hänsyn till rekommendationer i kulturmiljöanalysen för Ekebyhovs slottsområde.

- 4) Accepteras bedömningen att dalen ska hållas öppen och på vilket sätt dalen ska hållas öppen nu och på längre sikt?

De natur-, kultur- och upplevelsevärden som finns i dalen är starkt kopplade till det öppna herrgårdslandskapet. Bedömningen är därför att dalgången även fortsättningsvis ska behålla karaktären av ett öppet landskap. Tätortsutvecklingen och inflyttningen till östra Ekerö kommer att öka behovet av tätortsnära rekreation och fritidsaktiviteter. Det kommer i sin tur öka besöksstrycket på Ekebyhov och Jungfrusundsåsen, samt höja kraven på upplevelsevärden. Bedömningen är att allmänheten på längre sikt ska ha större möjlighet att kunna röra sig fritt i området och utnyttja dalen till aktiviteter.

Bedömningen är att jordbruksverksamheten kan fortsätta i nuvarande omfattning. Vid avsaknad av arrendator av jordbruksmarken kan bete och slätter bedrivas, kontinuitet är av stor vikt. I dalen kan en alternativ användning på sikt vara park och aktivitetsfält. Kommunens invånare kan även erbjudas odlingsmöjligheter i området. En möjlig utveckling av en park på sikt skulle även kunna vara att öppna upp kulverten och skapa ett vattendrag genom dalen. Det kan öka attraktionskraften, reducera näringsbelastningen på Mälaren, samt gynna naturvärden.

För att bedriva bete kan samarbete med ridskoleverksamheten vara möjligt. Förutsättningen är att bete bedrivs på ett sätt som gynnar naturen i området. Den mark som inte används till odling, bete, park eller aktivitetsfält bör användas till slätter, vilket kan gynna den biologiska mångfalden.

Den föreslagna utvecklingen står inte i strid med att åkermarken i dalen tillhör den högsta klassen åkermark i Ekerö kommun. Vid förändrad användning av åkermarken ska hänsyn till spridningskorridorer för svampar, växter och djur visas. I särskilt viktiga spridningssamband och rekreationsstråk ska inte rörligheten förhindras.

För arbetsgruppen

Maria Cassel
Miljöstrateg

Referenser

Sundström, Lisa (2008). *Ekebyhov - Kulturmiljöanalys Ekebyhovs slottsområde, Ekerö socken och kommun, Uppland*. Rapport 2008:16. Stockholms läns museum.
Ekerö kommun (2005). *Översiktsplan Ekerö kommun – till år 2015 med sikte på 2030. Antagen i kommunfullmäktige den 13 december 2005*. Ekerö kommun.
Lunde, Elisabet; Mill, Eva; Wade, Emily; Wenander, Vicki (2008). *Kulturmiljöanalys av Tätortsbandet i Ekerö kommun*. Ekerö kommun.
Kulturmiljölagen (1988:950).